

ประเพณีมีเทศน์มหาชาติ

การแสดงมหาเวสสันดรชาดก หรือที่พูดกันทั่วไปว่ามีเทศน์มหาชาตินั้น เป็นทานมัยกุศล จึงได้เป็นที่นิยมกันในเมืองไทยยิ่งนัก พุทธศาสนิกชนบางท่าน ก็จะมีศรัทธาใจว่า เหตุใดคนหนอผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาในกรุงสยาม จึงชอบ บำเพ็ญกุศลบริจาคทานในชบวนมีมหาชาตินี้มาก แปลกกว่าการสร้างกุศลโดย นัยอย่างอื่น ๆ ซึ่งน่าจะเห็นได้ว่าเป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่มากกว่า แต่เมื่อผู้ประหลาดใจ นั้นคำปริตรองค้นหาเหตุต่อไปอีกหน่อย ก็คงจะนึกได้ว่าอಂಗการที่เทศนามหาชาติ เป็นที่นิยมกันในพวกไทยนี้ เพราะมีเหตุสำคัญเป็นเครื่องล่อ ๓ ประการ คือ

๑. เชื่อกันว่า เป็นพระพุทธรูปซึ่งสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า ได้ ตรัสประทานเทศนาแด่พระภิกษุสงฆ์พุทธบริษัทในโครธาราม ในกรุงบิลพัสดุ์ ก็แลบรรดาพระพุทธรูปทั้งหลาย เมื่อผู้ใดได้สดับก็ย่อมเกิดสิริสวัสดิมงคล เป็น กุศลบุญราศี ผู้ที่ยินดีแสวงบุญก็ย่อมมุ่งหมายที่จะฟังบำเพ็ญ

๒. เชื่อกันว่า พระศรีอารียเมตไตรยเทพบุตรซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นพระ พุทธเจ้าในอนาคตกาล ต่อพระพุทธศาสนาของพระศรีสากยะมุนีสมณโคดม สัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ไป อันอุบคิอยู่ในเทวโลกสวรรค์นั้น ได้มีเทวโองการสั่งพระ มาลัยมหาเถร อันมีบุญญาภิหารอย่างยิ่ง ได้ขึ้นไปถึงที่นั้น ให้มาบอกแก่มนุษย์ ทั้งหลายในโลกว่า ถ้าผู้ใดมีความปรารถนาจะใคร่ประสบพบพระศาสนาของพระ ศรีอารียเมตไตรย ซึ่งนิยมกันว่าจะเป็นภาระที่มนุษย์จะมีความเจริญ เป็นที่เกษม สุขอย่างยิ่งยวด เป็นต้นว่า รูปภักจามจลจากบันไดเวียนแล้วจำหน้ากันไม่ได้ ปรารถนาสิ่งใดก็ได้สมประสงค์ ด้วยมีต้นกัลปพฤกษ์สำหรับจะให้ผู้ที่นึกไหนได้นั้น แผ่นดินก็ราบเป็นหน้ากลอง ที่สุดจนน้ำในแม่น้ำก็ราพันกันน้ำ เต็มเปี่ยมจนภา

พงเวสสนตรชาคอกอนประดับด้วยพระคาถาดงพน ไนวนและราตรเคยวโหจบ และให้บูชาด้วยประทีปรูปเทียนธงฉัตรสารพัดดอกไม้ ดอกบัว ดอกอุบล จงกลนิราชพฤษ์ ดอกผักคตบ ให้ครบจำนวนถ้วนสิ่งละพัน ผลอนิสงสนันจะชักนำให้สมมโนรดจ่านงฉนี้ ผู้ซึ่งมุ่งหมายจะใคร่พบศาสนาพระศรีอารีย จึงตั้งใจบำเพ็ญตาม

๓. มหาชาตินี้ ท่านผู้เทศนาก็สำแดงกระแสเสียงเป็นทำนองอันไพเราะต่าง ๆ ทั้งที่สมาคมก็ครึกครื้น สามารถจะให้เกิดปีติโสมนัสรื่นเริงบันเทิงใจได้ทันใจ ทั้งทานที่บริจาคไปก็ปรากฏแก่สาธารณมผลได้ทันตาเห็น ผู้ที่หวังความปรารโมทย์ ก็ย่อมมุ่งหมายที่จะบำเพ็ญกุศลโดยนัยนี้

อาศัยเหตุที่มีการมีมหาชาติ ประกอบด้วยมูลข้อสำคัญ ๓ อย่างตั้งว่าคนทีเฟ่งประโยชน์จึงเห็นว่าคนได้ฟังพุทธวจนะซึ่งมักถือกันว่าเป็นบุญกุศล ไม่ผิดกับกับสตับธรรมจักร หรืออนัตตลักขณสูตรชั้นหนึ่งแล้วมีหน้า และยังซ้ำจะได้พบพระศรีอารียอีกชั้นหนึ่งด้วย ทั้งก็ยังจะได้สนุกสนานรื่นเริงเป็นย่ำงเฮฮาครึกครื้นไม่หยอกเลย ดีกว่าบำเพ็ญทานมัยกุศลอย่างอื่น ๆ มหาชาติจึงเฟื่องพินนิยมกันสืบ ๆ มาจนเห็นเป็นสิ่งที่ควรมีควรทำประจำใจ ในจำพวกผู้ที่นับถือศาสนาทัทธิตั้งกล่าวแล้ว เพราะฉนั้น คราวออกพรรษาแล้ว เมื่อเราลงเรือหรือเดินไปในที่ใดมักจะได้เห็นต้นกล้วยต้นอ้อยกับฉัตรกระตาศษุวกัไว้ที่สะพานหน้าหน้าวัดหรือหน้าการเปรียญและศาลาโรงธรรม เป็นนิมิตบอกให้เรารู้สึกได้ทันที ฤทธิที่เ็นใจมาแล้วว่า อ่อนั้นเขามีมมหาชาติกันหนอ เพราะตามวัดหรือศาลาโรงธรรมต่าง ๆ มักจะมีกันทุก ๆ แห่งทุก ๆ ปี ยิ่งหัวเมืองแล้วดูแทบจะกล่าวได้ว่าเว้นไม่ได้เลยราวจะการทอดกฐิน แลตามบ้านเศรษฐีผู้มีบรรดาศักดิ์ก็มักจะมีกันหลาย ๆ ราย

กันนั้น ก็ตั้งบูชาโอ้อวดไว้ให้สัปรุขทั้งหลายอนุโมทนา เครื่องกันนั้นมักมีเครื่องสรรพอาหารผลไม้ กับวัตถุปัจจัยคือเงินตราเวลานี้ดี ๆ และผ้าไตร อันนี้เป็นธรรมเนียมไม่ใคร่ขาด ที่มีเครื่องบริวารอื่นต่าง ๆ เพิ่มเติมอีกด้วยก็มีมาก บริวารสำหรับมหาชาติที่ถือกันว่าลูกแบบแผนนั้น มักจัดเป็นจุดปัจจัยคือ ผ้าไตรนั้นอนุโลมเป็นตัวจีวรปัจจัย สรรพอาหารผลไม้อนุโลมในภัณฑบาตปัจจัย เสื้อสาตอาสนะและไม้กวาดเลื้อยส้ววานอนุโลมในเสนาสนะปัจจัย ยาและเครื่องยาต่าง ๆ น้ำมันน้ำตาลอนุโลมในคิลานปัจจัยบริวาร เครื่องไทยทานการมีมหาชาตินี้ มักมีมากผิดกว่าเทศนาสามัญที่เรียกกันว่าเทศน์ธรรมวัตร เงินประจำกันนั้นใช้ติดบนเทียนปักบนเชิงรองพานตั้งไว้ ผู้มาฟังสมัครจะบริจาคบ้าง ก็จับเงินขึ้นจับแล้วติดที่เทียนหรือทิ้งลงในพานรองเทียนนั้น สิ่งเครื่องบูชาเทศนาอย่างหนึ่งเรียกว่าหมากพนม เป็นธรรมเนียมมักใช้ตั้งกันในโรงธรรมที่มีมหาชาติ หมากพนมนี้ประดับด้วยหมากพลู เป็นรูปทรงฝ่าสี่ตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้าสองชั้น อันมีใบตองจิมรอบ ประดับด้วยพักทองมะละกอเครื่องสดแกะบ้าง ทองอังกษกระจกมีบ้าง มีดอกไม้สดปนด้วย แต่บางแห่งก็ไม่มี หมากพนมเช่นว่านี้ เป็นแต่จัดหมากพลูลงพานเป็นเครื่องตั้งองค์หรือบูชาเฉย ๆ ก็มี ไม่เป็นของจำเป็น เว้นไม่ได้แท้ เหมือนตั้งฉัตรรูปเทียนและดอกไม้อย่างละพินหนึ่ง ฉากรูปภาพประจำกัณฑ์ก็อย่างหนึ่ง มักแขวนกันไม่ใคร่เว้น ของเว้นไม่ได้เช่นว่านี้ ไม่ว่ามีมหาชาติที่ไหนคงจะให้เห็นที่นั่น ที่สุดจนตามศาลาวัดบ้านนอก ก็ยังไม่เว้นมีฉัตรรูปเทียน เหตุทั้งนี้ก็เป็นตัวจะทำตามเทพยบัญชา ศรีอาริยมุตไตรยเทวบุตร เพื่อจะได้พบศาสนาพระศรีอาริย จะได้สมบุญด้วยความสุขอันประเสริฐ หวังจะได้ ไปสู่เมืองแก้ว กล่าวแล้วคือพระนฤพาน หรือถือเป็นธรรมเนียมของมหาชาติต้องทำเช่นนั้น

เมื่อใครมีมหาชาติขึ้นในสถานที่ใด คนที่อยู่ในจังหวัดนั้นหรือในจังหวัดอื่นที่ใกล้เคียง หรือคนอยู่ไกลเดินทางมาเจอเข้าหรือตั้งใจมาช่วยมาฟัง มักไปชุมนุมฟังแน่นไปมาก เข้าใจกันเสียซึ่มซาบแล้วว่าเป็นนักชัฏฤกษ์อย่างหนึ่ง ต่างแต่งตัวประดับประดาให้หมดจดสวยงาม เป็นที่ออกหน้าออกตา เชิงประกวดโอ้อวดกันและกัน ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ก็มักเป็นธรรมเนียมชวนกันมาประชุมฟังมาก เป็นที่สมัครสโมสรเอิกเกริก และมักมีเครื่องสักการพานดอกไม้และธูปเทียนมาด้วย แต่การชื่อนั้นมักเป็นผู้หญิงหรือท่านผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์และสามเณรผู้จะแสดงเทศนาเอง ก็ดูเหมือนจะรู้สึกว่าเป็นการออกแขก ครองผ้าใหม่ ๆ บางทีก็ครองจีวรแพร มียามซึ่มซาบเยียบยับ และผ้าห่อคัมภีร์อันวิจิตรสุดแต่จะหาได้ ผ้าห่อคัมภีร์นั้นเอาลงในหีบอีกชั้นหนึ่ง ให้ศิษย์แบกนำหน้า ศิษย์นั้นก็ตามพรังพรูดูมากกว่าปกติหลายส่วน ทั้งสำหรับจะได้อนุเคราะห์เฮฮาผสมชนเครื่องกัณฑ์ด้วยหรืออะไร

เมื่อเราเยี่ยมหน้าเข้าไป ในบริเวณที่มีมหาชาติแห่งใดที่ศรีครึ้น มักจะเห็นคนเต็มไป และไม่ว่าวันที่จะต้องมีพิณพาทย์ ๆ นั้น จบกัณฑ์หนึ่งก็มีเพลงตีสำหรับประจำกัณฑ์ ตามเค้าเรื่องในกัณฑ์นั้น ๆ เป็นต้นว่าจบกัณฑ์ทศพร ซึ่งพระอินทร์ให้พรพระมุสดีสิง พินพาทย์ก็ตีเพลงสาธุการ บางแห่งกำลังเทศนากัณฑ์มัทรีอยู่พอจบแลพระมัทรีสลับพระหยุด พินพาทย์ตีเพลงโอด เหมือนธรรมเนียมตีฆ้องชัฎระหว่างสวดมนต์เย็นก็มี จะขำเลื่องตาเหลียวแลไปข้างไหนหรือก็พบแต่หน้าคนยิ้มแย้มชื่นบาน แต่งตัวหมดจดราเริง ทั้งหญิงชายเต็มใจศรัทธาหรือสนุกพร้อมเพรียงกัน ทั้งหนุ่ม ๆ สาว ๆ เฒ่า ๆ แก่ ๆ จะแลไปดูที่ทางก็ประดับประดาศรีครึ้น รุ่งโรจน์ไปด้วยแสงเทียนรูปหอมรินชื่นชื่นน้ำใจ เมื่อเจีย

หุปลงสติฟัง ก็ได้ยินเสียงทำนองพระเทศน์สำนวนไพเราะเพราะจับใจ พอจบ
กัณฑ์ลงแล้วฟังเอาเกิด เสียงพิณพาทย์ประโคมแซ่สนั่น คนก็กระซึกกระซ้อ
จ้อแจเป็นทีปติ โสมนัสชื่นชมยินดีปลื้มปลุกหัวใจให้รื่นเรริงบันเทิงนัก

วิธีมีมหาชาติ ในทุกวันนี้ ที่มีเป็นสองสามวันหรือแบ่งมีแต่บางกัณฑ์
บางวันก็มีบ้าง แต่อย่างที่ตั้งพิธีที่จะให้ได้รับผลานิสงส์สมบูรณ์ ตามที่เชื่อใจตั้ง
กล่าวแล้ว ก็ย่อมมีในวันเดียวครบทั้งสิบสามกัณฑ์ทั้งนั้น อย่างนี้แลเป็นพื้น
ทั่วไป

อนึ่ง ในวันเดียวที่แห่งเดียวกันนั้น ก็บั้นเวลาที่ครึกครื้นมากหรือน้อย
ต่างกัน คือ จับเต็มแต่กัณฑ์เทศน์ มักนิมนต์พระแก่ ๆ ที่เป็นท่านสมภารผู้ใหญ่ ๆ
ให้ศีลบอกศักราชตั้งนมัสการแล้วก็เริ่มเรื่อง ไม่สู้เป็นท่านคทาของนัก ว่าเรื่อย ๆ
อย่างธรรมวัตร ต่อตอนปลายจึงซ้อนทางเสียงขึ้นหน่อย ๆ เมื่อจบก็มี ได้ยดลัพท์
ถึงกัณฑ์ต่อไป ก็เป็นแต่ตั้งนมแล้วก็เริ่มเรื่องต่อ ๆ กันไปที่เดียว ยดลัพท์
ต่อจบกัณฑ์นครกัณฑ์ทีเดียว เพราะเป็นอนุสนธิชาดกเทศนา กัณฑ์หิมพานต์ก็มัก
นิมนต์พระผู้ใหญ่ มีท่านองละม้ายทานกัณฑ์ต่อไป แต่กระด้างกว่าไม่ โอศครวญ
กัณฑ์ท่านกัณฑ์นั้นมักพระผู้เฒ่าเทศน์ เพราะท่านองยาก เสียงคร่ำครวญท่วม ๆ
น้อย ๆ เป็นที่นิยมฟังกันว่าเพราะมาก แต่หายากผู้ที่ว่าดีจริงๆ กัณฑ์วันประเวศ
เป็นที่สี่นั้น พระหนุ่ม ๆ หรือบางที่สามเณรเทศน์ก็มีบ้าง ทำนองเนือย ๆ ไม่
เล่นลิ้นไม่โอศไม่ครวญ ในตอนสี่กัณฑ์นี้สัพบุรุษสิกาที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ฟังมาก
เพราะต้องการจะได้ฟังให้จบครบสิบสามกัณฑ์ แต่ที่คนมากในตอนเช้านี้ก็กัณฑ์
ชูชก เคยเห็นแต่พระผู้ใหญ่เทศน์ ท่านองโหยกฮากเจี้ยวจ้าวเป็นที่สนุกสนาน
เฮฮา กัณฑ์จุลพนมหาพนนั้นท่านองละม้ายคล้ายคลึงกัน ตีตด้นเล่นลิ้น เพราะ
ฉาบฉวย มหาพนนั้น ถ้าจะเปรียบด้วยเครื่องดนตรี ก็เหมือนตีตะจะเข้ แต่

จุลพนตีคืนน้อยกว่า เปรียบเหมือนกระจับปี่ กุมารกัณฑ์ที่ ๘ นี้ เป็นเสียงโศก
ละห้อย ๆ โอดครวญ เปรียบด้วยเสียงดนตรีเป็นระนาดทอง กัณฑ์มัทรีทำนอง
กริ้วกร้าวกรีดกราดโหยหวน ถ้าเปรียบด้วยเสียงเครื่องดนตรีก็ปี่หรือซออู้ ใน ๔
กัณฑ์นี้ พระหนุ่ม ๆ หรือสามเณรเทศน์บ้างก็มี ตั้งแต่กัณฑ์ชูชกจบแล้ว ก็เป็น
เวลาคนชาวบาง มาฟังกันแน่นตอนค่ำต่อกัณฑ์มหาราช แต่มักมีคนแน่นเนื่อง
ตลอดไป ไม่สู้โหรงเหมือนตอนต้น กัณฑ์สักกบรรพก็ทำนองบรรเลง เสียงลำราวยๆ
คล้ายฉกษัตริย์ไม่ผาดโผน สองกัณฑ์นี้ ก็ไม่นิยมผู้เทศน์หนุ่มแก่ ถ้าจะเทียบ
คู่ทิมพานต์กับทานกัณฑ์จุลพนกับมหานกุมารกับมัทรีแล้ว ก็ต้องเทียบสักกบรรพ
กับฉกษัตริย์เข้าเป็นคู่ที่สี่ด้วย ว่าทำนองคล้ายคลึงพอจะเทียบคู่ได้ ไกลกว่ากัณฑ์
อื่น ๆ แต่ที่จริงมหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ลักษณะทำนองแปลกกันหมด แต่ผู้ไม่
สันทนต์เทศน์ก็เลยชักโมโหโมเกไปเสีย ที่สนุกคู่กับกัณฑ์ชูชก ก็กัณฑ์มหาราชต่อ
สักกบรรพ มักนิมนต์พระอายุมากทั้งช้านานฤกษ์เทศน์แท้ ทำนองอู้อู้อวยอ้าว ๆ
เชือกฮากเหมือนคลื่นสวขึ้นสวลง ถ้าจะเปรียบด้วยดนตรีก็อย่างระนาดทุ้ม กัณฑ์
ชูชกเหมือนฆ้องใหญ่ แต่ถึงอย่างไรก็เทียบคู่กันไม่ได้เลย กัณฑ์นครกัณฑ์สุดท้าย
นั้น นิมนต์พระผู้ใหญ่ ๆ แต่จบมหาราชแล้วมาถึงฉกษัตริย์และนครกัณฑ์ คน
ฟังก็โหรงทีเดียวเหลือแต่คุณยายแก่คุณตาเฒ่า หรือผู้ที่มีใจศรัทธาและนอกนั้น
ที่มีกังวลอยู่ กัณฑ์นครกัณฑ์นี้ทำนองเพราะเป็นที่สุด เพราะตีมหัศจรรย์ใจ เหมือน
ฟังซอสามสายขับกับบันฑฑะวี่ ลงท้ายเมื่อกลับชาติก็เป็นธรรมนอธรรมวัตร
แต่ที่เทศน์ตามศาลาวัดนั้นกัณฑ์นี้เป็นเร็วที่สุด เพราะอยู่สุดโค้งด้วย ไม่ใคร่จะ
มีผู้รู้ทำนองมักไถลทำทำนองเหลว และเป็นธรรมวัตรไปด้วย อนึ่ง ราษฎรที่มี
กันมักลงมือแต่เวลาโมงหรือสองโมงเช้า เพราะพระที่จะเทศน์กัณฑ์ทศพรมักนิมนต์

ให้มาฉันเช้าที่ ๆ เทศน์ด้วย เวลาที่เลิกนั้นเอากำหนดมิได้ แต่ไม่มีใครจะเร็วกว่าบ่ายห้าโมง ที่ตีไปจนถึงแปดทุ่มสามยาม หรือจวนสว่างก็มีบ้าง ที่จบในสี่ทุ่มห้าทุ่มนั้นเป็นพื้น

ธรรมเนียมที่เทศนามหาชาติ มักเรียง ๑๓ กัณฑ์ก่อนหลังตามที่ได้เรียงไว้นี้ คือ

๑. ทศพร
๒. หิมพานต์
๓. ทานกัณฑ์
๔. วันประเวศ
๕. ชูชก
๖. จุลพน
๗. มหาพน
๘. กุมาร
๙. มัทรี
๑๐. สักกบรรพ
๑๑. มหาราช
๑๒. ฉกษัตริย์
๑๓. นครกัณฑ์

แต่มหาชาติตามศาลาโรงธรรมหรือการเปรียญ ที่ไม่มีเจ้าของ เป็นแต่ทายกหัวหน้าเรียไรแจกภูิกานันส์บักนั้นไม่เป็นยุติ บางที่เทศน์สองกัณฑ์พร้อมกันก็มีบ้าง เพราะผู้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์จะรีบกลับไปบ้าน ถ้าจะรอให้เรียงกันก็เกรงเป็นที่รังเกียจแก่ทายก แต่ถึงอย่างไร ๆ ก็คงมีเวลาคนประชุมมากสอง

คราว คือกลางวันกินข้าวเช้าแล้ว และค่ำกินข้าวเย็นแล้ว กัณฑ์สำคัญ ๆ เช่น ชุชกและมหาราชมัทธกรมาไว้เวลาคนชุม

อนึ่ง กัณฑ์ที่ไม่เป็นทำนองเช่นทศพรนั้น นักเทศน์ไม่ใคร่มีใครสนใจหัด เพราะท้อเสียวถึงหัดเป็นทำนองก็ไม่มีใครนิมนต์ ด้วยเป็นธรรมเนียมนิมนต์พระที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ยังกัณฑ์หิมพานต์ วันประเวศ สักกบรรพ ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์นี้ ไม่ใคร่มีผู้ว่าทำนองดีได้ แบบก็เสื่อมเพราะไม่มีนักเทศน์พอใจหัดเหมือนกัน ด้วยเป็นกัณฑ์ง่าย ทายกมักนิมนต์พระภิกษุสามเณรที่เป็นญาติเสียถึงหัดไว้ก็หาผู้นิมนต์ยาก ด้วยเป็นธรรมเนียม ถ้าญาติพี่น้องของทายกบวชอยู่เมื่อตนจะมีมหาชาติก็ต้องนิมนต์ญาติตามเหตุที่เชื่อกันว่า พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโปรดพระประยูรญาติสาकยวงศ์

การที่คนไทยนิยมชมชอบมีขอบฟัง ตั้งพิธีชาดกเทศนามหาชาตินี้ จะกำหนดอายุเน่ว่าเป็นมาแต่เมื่อไรก็ยาก แต่ถึงกระนั้นก็น่าจะพอเข้าใจได้ว่าคงมีมาแต่ก่อนจุลศักราช ๙๖๔ ปี ๒๕๐ ปีเศษมาแล้ว เพราะพระเจ้าทรงธรรม กษัตริย์กรุงทวารวดีศรีอยุธยาโบราณ ก็ยังปรากฏว่าได้ทรงพระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงขึ้นไว้ ซึ่งยังสวดอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลาเข้าพรรษาเป็นต้นในทุกวันนี้ทุกปี ๆ และยังมีเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เดินท่องเรื่องเหมือนเป็นเรื่องจริงจริง ของคนครั้งกรุงเก่า ก็มีเรื่องมหาชาติว่าด้วยสามเณรแก้วเทศน์กัณฑ์มหัทธิ แต่ถ้าจะเอาตามเหตุผลที่สมควรจะเชื่อได้ต่อไปอีกว่า วิธีมหาชาตินี้มาจากลาวแล้ว ก็น่าจะเข้าใจได้ว่า การมีมหาชาตินี้มีมาแต่ครั้งพระนครเชียงรายได้ก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยาโบราณ ไม่ต่ำกว่า ๕๗๐ ปีมาแล้ว เพราะอาการที่มีธรรมมหรสพพิธียังมีเค้าปรากฏอยู่ในหัวเมืองลาว ซึ่งเห็นได้ถนัดว่ามีได้ย้ายเยี่ยงไปจาก

เมืองได้ การที่มหาชาติยังรักษาคุณุณฺโถม ให้เป็นที่นิยมของมหาชนพุทธบริษัทได้ถึง ๕๐๐ ปีเศษนั้น ก็เพราะอาศัยมูลเหตุข้อสำคัญสามประการดังกล่าวแล้วแต่ข้างต้น

เพราะเหตุที่มหาชาตินี้ ถ้าจะมีก็ต้องลงทุนรอนหรือความพยายามมาก อย่างหนึ่ง ต้องลำบากไปเที่ยวนั่งฟังถึงที่มีอีกอย่างหนึ่ง และจะรู้ได้แต่โดยหูฟัง อย่างเดียว เพราะฉบับก็มีแต่หนังสือขอม และมีตามวัด หากียาก จึงมีคนเป็นอันมากที่ปรารถนาจะใคร่ทราบใคร่ฟังให้แจ่มแจ้ง โดยมโนเจตนาประโยชน์ต่างๆ แต่ปราศจากโอกาสที่จะพึงสมใจได้ อีกประการหนึ่ง นอกจากอันสังข์ของมหาชาติ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพุทธวณะและเป็นชาติกเทศนาที่พระศรีอาริยมุตไครบ เทวบุตรกำชับสั่งให้ฟังแล้ว คำว่าพันกัณฑ์ต่าง ๆ แห่งมหาชาติ ที่นักนิพนธ์ผู้วิเศษทั้งหลาย ได้แปลพระคาถาผูกประพันธ์ขึ้นไว้เป็นภาษาไทย ก็ล้วนเป็นด้อยคำไพเราะ และจัดเป็นอย่างดีเพราะโจทวารตี นับเป็นสิ่งอันหนึ่งในวิชาหนังสือได้ ไม่สมควรจะให้เสื่อมหายบกร่องไป อาศัยความดำริเพื่อจะให้สมประสงค์แก่เพื่อนไทยทั้งหลายผู้งานจะใคร่สดับ หังอยากจะให้วิชาหนังสือไพบูลย์ยิ่งขึ้นเป็นที่ร่นรมย์แก่ท่านจินตกวีทั้งหลาย จึงได้เลือกคัดมหาชาติซึ่งมีหลายสำนวนแตกต่างกันหลายฉบับ คัดเอาแต่ที่เห็นว่าดีกว่าฉบับอื่นอย่างละกัณฑ์ จำลองลงเป็นอักษรไทย ลงพิมพ์สูญหายชาวสยามดูและฟัง ให้สมประโยชน์บรรดาที่จะพึงปรารถนา

อนึ่ง ถือกัณฑ์ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงชาติกเทศนาจบลงแล้ว ย่อมทรงแสดงจตุราริยสังข์ต่อไปทุก ๆ เรื่อง จึงปรากฏเป็นธรรมเนียมที่ใครมีมหาชาติแล้ว ย่อมเทศนาจตุราริยสังข์ต่อไปในวันรุ่งขึ้น แท้จริงจตุราริยสังข์นั้น เป็นอนุตรธรรมสมควรจะศึกษาและสดับรับฟัง ย่อมจะเกิดบุญราศีแก่ผู้ฟังโดยมิต้อง

สงสัย อีกประการหนึ่งเมื่อเราทั้งหลายได้รู้ในเรื่งบันเทิงใจในขณะหนึ่งแล้ว ก็ควรจะสำรองเวลาอีกขณะหนึ่ง ไว้สำหรับปลงใจลงสดับพระสัทธรรมที่ดีที่จริงแน่แท้ อันสามารถจะช่วยบ้นเทาทุกข์และประเทืองสุขแก่เราบรรดาเป็นที่พึงของเรา เพื่อเป็นบุญราศี เพราะฉะนั้น จึงได้นำพระจตุราริยสัจ ซึ่งรวมลงเป็นกัณฑ์หนึ่ง มาลงไว้ในท้ายเวสสันดรชาดกนี้ด้วยตามประเพณีที่ชอบ

กรุงเทพฯ ฯ

วันศุกร์ที่ ๑๒ มกราคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๒

น. ป.